

Feministisk aktions- och aktivistforskning

Emma Söderman

Texten ingår i:

Marta Kolankiewicz (red.), Mia Liinason (red.)
och Maja Sager (red.)

Genusvetenskapliga forskningsmetoder

sid. 245-260

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.260.c630>

Webbversionen av verket publiceras öppet tillgänglig under licens **CC BY-NC-ND 4.0**

Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>

Enligt licensen får du kopiera och distribuera materialet. Du måste ge författarna ett korrekt erkännande och ange om bearbetningar är gjorda. Du får inte använda materialet för kommersiella ändamål. Om du remixar, transformerar, eller bygger vidare på materialet, får du inte distribuera det modifierade materialet.

© Nordic Academic Press och författarna 2024

ISBN 978-91-89361-81-2

e-ISBN 978-91-8104-112-5

Redaktörer: Marta Kolankiewicz, Mia Liinason och Maja Sager

Adress: Lunds universitet, Genusvetenskapliga institutionen, Box 117, 221 00 Lund

Feministisk aktions- och aktivistforskning

Emma Söderman

Aktions- och aktivistforskning är samlingsnamn för metoder där forskaren på ett eller annat sätt vill bidra till förändring. Dessa metoder tar ofta utgångspunkt i marginaliserade gruppers vardag och politiska kamper, många gånger i kombination med feministiska teorier (se t.ex. Gustafson et al. 2019; Hale 2008; Naples 2003; Singh et al. 2013). Att feministisk teoribildning är en vanlig utgångspunkt för aktions- och aktivistforskning är inte konstigt då feministiska teorier har skapats och fortsätter skapas i nära samröre och dialog med rörelser för rättvisa och erkännande. Inom feministisk teoribildning finns ofta en betoning på behovet att utmana ojämlikheter som riskerar reproduceras i forskningsprocessen, såsom rasism, sexism, kolonialism och klass (Naples 2003; Tuck & Guishard 2013).

Under min tid som student och forskare har en central fråga varit hur jag kan bidra till aktivism för migranternas rättigheter. Hur kan forskning och aktivism för social rättvisa förenas, vilka spänningar och möjligheter föreligger? Detta är centrala frågor som jag kommer att diskutera här.

Kapitlet utgår från diskussioner inom feministisk aktions- och aktivistforskning, där jag även väver in exempel och analyser från min egen tidigare forskning. Min bakgrund finns inom rörelser och kamper för migranternas rättigheter, där jag varit aktiv i den lokala asylrättsgruppen i Malmö sedan mitten av 2000-talet och skrivit om organisering. Jag skrev min avhandling (Söderman 2019) om en

musikal som sattes upp i samarbete mellan Asylgruppen i Malmö och Teater Interakt, också den Malmöbaserad. Asylgruppen är en ideell organisation som arbetar för och tillsammans med personer i migrations- och asylprocesser. Teater Interakt är en fri teatergrupp som sedan starten 2005 gjort föreställningar om och tillsammans med människor med låg representation i såväl konsten som i samhället. Musikalens ensemble bestod av personer med koppling till lokala aktivistnätverk för migranternas rättigheter, där ett flertal själva hade erfarenheter av att leva utan uppehållstillstånd. Musikalen initierades för att öka kunskap om, samt göra motstånd mot, konsekvenserna av migrationskontroll och samtidigt gestalta andra möjliga världar med hjälp av teater och fiktion. Talande för denna ambition att gestalta en utopisk vision fick uppträdandet namnet *No Border Musical*. Jag deltog i musikalen både som forskare och som medlem av ensemblen med allt praktiskt, aktivistiskt och konstnärligt arbete som det innebar.

Efter två introducerande avsnitt är kapitlet strukturerat i tre teman: (1) rörigt görande av aktions- och aktivistforskning; (2) tillvägagångssätt och analys i aktions- och aktivistforskning; samt (3) makt, möjligheter och spänningar i allianser mellan forskning och aktivism.

En gränsöverskridande utgångspunkt

Etiketten aktions- och aktivistforskning ska förstås som strategisk. Det finns inom dess ramar en kritisk diskussion om akademins strävan att kategorisera vissa metoder eller forskare som "aktivistiska" och politiska. Vad som är politiskt beror på tid och plats, en kontextbunden rörlighet som går förlorad när det finns förutbestämda föreställningar om bland annat vad aktivistforskning är eller bör vara (Visweswaran 2011). Forskarna Kamala Visweswaran och Richa Nagar, som av andra betraktas som feministiska aktivistforskare, vill själva inte placeras i den typen av, vad de uppfattar som, stängda kategorier. Nagar understryker istället vikten av att sudda ut gränserna mellan kategorier och genrer av forskning/aktivism för att lyfta fram riskerna, och även misstagen, i olika typer av solidaritetsinitiativ, samt att lyssna till och ta in "translations that might refuse

to speak adequately” (Nagar 2014: 2). Jag inspireras av detta synsätt. Ni kommer här inte finna några checklistor på hur ett ”korrekt” feministiskt aktions- eller aktivistforskningsprojekt bör utföras (för sådana, se istället t.ex. Singh et al. 2013), utan jag beskriver feministisk aktivist- och aktionsforskning som ett *rörigt görande*. Ett rörigt görande som tar sig olika uttryck beroende på tid och rum, som inte presenterar lösningar på etiska och politiska dilemman, men som ofta har gemensamt att prioritera metodologiska frågor om reflexivitet, etik, ansvar, ömsesidighet, sårbarhet och en vilja att bidra till förändring (se t.ex. Huisman 2008; Nagar 2014).

Forskning genom förändring

Det finns olika grenar inom aktivist- och aktionsforskning och liknande metodologiska utgångspunkter återfinns under många namn: samarbetsforskning (*collaborative research*) (Hale 2008), påverkansforskning (*advocacy research*) (Hondagneu-Sotelo 1993), deltagande aktivist-/aktionsforskning (*participatory activist/action research*) (lisahunter et al. 2013, Huisman 2008), *community*-baserad deltagande aktionsforskning (*community-based participatory action research*) (Janes 2016), aktivistisk forskning (Gruber & Lundberg 2020), och kritisk feministisk aktivistforskning (Naples 2003). Jag kommer i detta kapitel främst att diskutera kritisk och feministisk aktions- och aktivistforskning, och då aktivist- och aktionsforskning i mångt och mycket delar epistemologiska utgångspunkter så diskuterar jag dessa gemensamt. De skillnader som dock kan ses mellan tillvägagångssätt i aktivist- och aktionsforskning diskuterar jag i avsnittet ”Rörigt görande”.

De epistemologiska grunderna för aktions- och aktivistforskning är många gånger inspirerade av feministisk epistemologi (Hale 2008; Naples 2003). Utgångspunkten är att erfarenheter från sociala rörelser och från grupper som erfar förtryck och marginalisering är viktiga att ta i beaktande i analyser som försöker förstå samhället och hur det förändras. Det handlar om en syn där all kunskap förstås som situerad (Haraway 1988), det vill säga att kunskap genereras utifrån

specifika perspektiv. Kunskap utifrån samhällets marginaler antas förmå synliggöra strukturer, samt strategier för att göra motstånd och för att stå ut i vardagen, på ett mer djupgående sätt än vad kunskap genererad endast genom erfarenheter från samhällets privilegierade förmår göra (Collins 1986; Harding 2004). Att bära med sig erfarenheter som genererats från samhällets marginaler, att befinna sig varken utanför eller innanför utan i gränsländer, bidrar till att utveckla nya språk, förståelser av och perspektiv på världen (Anzaldúa 2012; hooks 2004). Samtidigt kan inte erfarenheter hämtas in och fungera som ”bevis” för analytiska poänger. Hur erfarenheter framkommer och traderas behöver kontextualiseras i sitt historiska sammanhang (Mohanty 1988; Scott 1991). Joan Scott (1991: 779) understryker dessutom att ”it is not individuals who have experience, but subjects are constituted through experience”. Hur erfarenheter konstrueras får sociala och materiella konsekvenser. Det är av vikt för såväl aktions- och aktivistforskning som kritisk forskning generellt att fundera på vilka former av erfarenhet och vems erfarenheter som räknas i vetenskapen. Feministisk epistemologi betonar utifrån skilda perspektiv vikten av erfarenheter för feministisk teoribildning, samt kopplingar till feministiska rörelsernas mål och metoder (Mulinari & Sandell 1999; Naples 2003). För att kunna fånga komplexiteten i de fenomen som studeras behöver forskare djupgående och kontextspecifik kunskap (Lundberg 2010). Enligt Nancy Naples (2003: 31) är målet för aktivistforskning en analys som tar utgångspunkt i specifika sociala och politiska processer, men som samtidigt förmår synliggöra de bredare processer vilka kanske inte var synliga för deltagare och forskare under tiden de var engagerade i en politisk kampanj eller ett forskningsprojekt.

Aktions- och aktivistforskning kräver ett genomgående reflexivt engagemang (Nagar 2014), vilket bland annat innebär att kritiskt reflektera över forskarens position i fältet och till deltagare i processen samt hur dessa relaterar till och påverkas av institutionella strukturer och maktstrukturer i samhället i stort. Aktions- och aktivistforskare menar ofta att syften och tillvägagångssätt bör formuleras tillsammans med dem som deltar i projektet. De som vanligtvis brukar

kallas forskningsdeltagare, informanter eller respondenter kallas i ett deltagande aktions- och aktivistforskningssammanhang ofta för medforskare eller liknande (Mashreghi 2021). Många gånger används någon form av etnografisk metod (Hale 2008; Naples 2003). Deltagande kan, för att nämna några exempel, innebära att inom ramen för sin forskning engagera sig i organisationer som dokumenterar och arbetar mot polisivåld (Costa Vargas 2008), engagemang i samhällsarbete (*community work*) och informellt socialt arbete (Hondagneu-Sotelo 1993), engagemang i politiska rörelser och kampanjer mot vräkningar från och rivningar av människors hem (Maxey 1999; Polanska 2021) eller medverka i att samla in bevis för att juridiskt kunna driva frågor om rättigheter till land (Speed 2008). Deltagande aktions- och aktivistforskning kan också vara kvantitativ eller använda sig av en mix av kvalitativa och kvantitativa metoder (Tuck & Guishard 2013).

Utanför det feministiska forskningsfältet namnges ofta den tyske socialpsykologen Kurt Lewin som grundare till aktionsforskningen. Han var verksam i USA från 1930-talet till sin död 1947, och menade att forskning om sociala problem relaterade till klassamhället och rasism bör leda till handling som kan bidra till förändring av samhällsstrukturer och/eller lösa sociala problem (Lewin 1946; Lundberg 2010). Därefter har fältet utvecklats. Dels har det växt ut en mer okritisk, konsensusinriktad gren där ord som partnerskap, innovation och nätverk dominerar. Dels finns en gren för att i samarbete med grupper i marginaliserade positioner och svåra livssituationer bedriva forskning med ambitionen att förändra rådande orättvisor (Gruber & Lundberg 2020). Inom denna tradition finns ytterligare grenar, där en kan sägas vara inspirerad av Lewin, med tyngdpunkt på att involvera forskningsdeltagare i praktisk problemlösning genom att tillsammans söka relevanta fakta, bestämma och handla utifrån dessa samt utvärdera resultat och tillvägagångssätt. Ibland kallas denna den nordiska grenen av aktionsforskning. En mer emancipatorisk gren inspireras av Paolo Freires (1976) pedagogik där fokus ligger på kritisk medvetenhet och social rättvisa samt en betoning på postkoloniala analyser (Enderle & Mashreghi 2022; hooks 1994). Generellt kan aktions- och aktivistforskning sägas förenas i ett poli-

tiskt engagemang, samtidigt som en bred definition bör synliggöra även de spänningar och motsägelser som kan finnas inom fältet (se Hale 2008; Naples 2003; Tuck & Guishard 2013).

Rörigt görande

Metodologiska frågor bör förstås både som epistemologiska och politiska då de inte endast involverar ”premises about truth and how it may be known and understood”, men också ”*how one goes about acquiring that knowledge*” (De Genova 2005: 21, kursiv i orig.). Inom feministisk forskning betonas att de metoder forskare väljer och sedan gör är starkt färgade av epistemologiska antaganden. Kritisk aktions- och aktivistforskning ifrågasätter många av de utgångspunkter som akademisk kunskap vilar på (forskaren som expert, forskning som värderingsfri, forskningens mål att ”upptäcka” nytt, premissen av distans mellan forskare och deltagare som en förutsättning för att uppnå objektivitet med mera) (se Djampour 2018; Mashreghi 2021; Tuck & Guishard 2013). Att ifrågasätta generella antaganden innebär dock inte att argumentera för en ”anything-goes approach” (lisahunter et al. 2013: 1), utan istället kan forskningens värde analyseras utifrån hur den förmår bidra till kamper för social rättvisa.

Epistemologiska utgångspunkter får vidare konsekvenser för hur vi ser på vår roll som forskare, bland annat vilka etiska frågor vi uppfattar som viktiga (Mashregi 2021; Naples 2003). Forskare inom dekolonial tradition betonar relationell etik, social rättvisa och ansvar gentemot grupper, inte endast mot individuella forskningsdeltagare (Tuck & Guishard 2013; se också *The Critical Methodologies Collective* 2022). Forskningsprocesser förstås vidare som oförutsägbara och kontextberoende, inom vilka maktrelationer förhandlas i dialog mellan forskare och medforskare där ”power might flow in both directions” (Janes 2016: 84).

I själva görandet i aktions- och aktivistforskning blir det också synligt att även om grenarna i mångt och mycket delar epistemologiska utgångspunkter så finns det skillnader i konkreta tillvägagångsätt. En skillnad som framträder i litteraturen är den mellan deltagande

aktionsforskning och aktivistforskning, där den förra innebär en aktiv forskarroll i att initiera projekt och där syfte, tillvägagångssätt och analys görs tillsammans med medforskare (se t.ex. Gustafson et al. 2019; lisahunter et al. 2013; Mashreghi 2021; Singh et al. 2013). I det som kan kallas aktivistforskning har forskaren en mer uttalad position som aktivist i det sammanhang där hen forskar. Även om konkreta projekt initieras av forskaren, eller att hens arbete i det aktivistiska sammanhanget kan bidra, så handlar det främst om kunskap som kommer av erfarenheter och positioner inom en rörelse (se t.ex. De Genova 2005; Djampour 2018; Sager 2011; Söderman 2019). Det är vanligt att inspireras av Patricia Hill Collins (1996) diskussion om att använda sin egen ståndpunkt och erfarenheter från marginalerna som en viktig del i forskningsprocessen, för att begripliggöra en position som markeras av kunskap om en rörelse samtidigt som positionen som forskare medför att kritiskt analysera bland annat förgivettagna sanningar eller tystnader inom rörelser (se Djampour 2018; Sager 2011; Söderman 2019). De metodologiska ingångarna för kritisk aktions- och aktivistforskning ska dock inte förstås som utslutande, utan de vilar på en gemensam grund av att sätta behovet av att bidra till förändring av orättvisor i centrum.

Görandet av kvalitativ forskning är många gånger rörigt, ofta långt rörigare än hur det framställs i metodredogörelser. För att redogöra för det man som forskare har gjort på ett begripligt sätt krävs någon form av berättelse, och det kan vara svårt att bygga en sammanhängande berättelse och samtidigt inkorporera görandets motsägelser, rörigheter och komplexitet. I kritisk aktions- och aktivistforskning blir dessa svårigheter än mer tydliga och satta i centrum, eftersom metoden är mer dynamisk, öppen, oförutsägbar och ibland mer kaotisk än mainstream-forskning (lisahunter et al. 2013: 8). Exempelvis ska forskaren inte förhandla själva berättelsen om metoden bara med sig själv och med tanke på akademiska publikationer och intresserad allmänhet, utan den metodologiska berättelsen, och även analysen, förhandlas många gånger även med dem som deltagit som medforskare i projektet (Djampour 2018).

Ett sätt att hantera metodologiska spänningar är att först beskriva metoden och stegen, för att därefter ägna ett avsnitt till att endast försöka sätta ord på och göra transparent hur själva görandet varit rörigt och inte alls som en linjär berättelse under själva processen, och/eller diskutera tillkortakommanden med den metodologiska ingången generellt (Mashreghi 2021; Söderman 2019; Tuck & Guishard 2013). Även om metodologiska reflektioner sker före, under och efter själva forskningsprocessen är det min erfarenhet att i aktions- och aktivistforskningsprojekt, där själva görandet sker i dialog och samarbete med rörelser för social rättvisa, behöver görandet ibland ta över. I mitt avhandlingsarbete skedde det när en av musikaldeltagarna greps av polis, sattes i förvar och deporterades. Den vardag han byggt upp och den framtid han sett för sig själv slogs i spillror inom loppet av några veckor. Musikalgruppens deltagare försökte på olika sätt stoppa deportationen. När inte det lyckades var vi flera (av dem som hade möjlighet) som åkte och hälsade på i samband med eller efter deportationen. Under arbetet med att stoppa deportationen förde jag nästan inga anteckningar, även om erfarenheten av våldsam migrationskontroll och hur relationen dels blev avbruten, dels fortsatte på nya sätt satte sig i min kropp och blev en del av min analytiska blick. Det fanns dock inte tid eller utrymme att reflektera under tiden då gripandet och deportationen skedde. Den akuta situationen behövde (med rätta) prioriteras vilket också kan ses som en konsekvens av att vara en del av sammanhanget man skriver om. Naples (2003) lyfter fram att ett viktigt bidrag från feministisk aktivistisk forskning är att i efterhand reflektera över och synliggöra processer som kanske inte var synliga för varken forskare eller medforskare mitt under ett skeende. Jag tolkar inte det reflexiva tillbakablickandet som att det handlar om distans, utan om tid, och att förflytta sig mellan tider och platser genom läsning och omläsning av intervjuer och fältanteckningar (se även Djampour 2018). Här kan också själva skrivandet ses som ett görande, där feministiska aktionsforskare lyfter fram styrkor och dilemman som kan uppstå när akademiker och aktivister skriver tillsammans (Gustafson et al. 2019; Nagar 2014).

Tillvägagångssätt och analys

Att analysera empiriskt material kan förstås som en våldsam process; det krävs urval och fokus, vanligtvis bestämda av forskaren. Våldsamheten i den reduktion av människors erfarenheter och liv som en analys kan innebära blir synlig inte minst genom den koloniala vetenskapshistorien, där den Andre gjorts till objekt vars liv och vardag ”upptäckts” av forskare (Mignolo 2009). I detta sammanhang lyfts postkolonial, dekolonial samt feministisk teoribildning fram som möjliga perspektiv som kan avtäcka maktstrukturer och skapa andra, mindre våldsamma forskningspraktiker (Djampour 2021), där olika former av deltagande aktions- och aktivistforskning kan vara ett sätt, även om deltagande praktiker, med aktivistiska ambitioner, inte per automatik förmår frigöra sig från dominerande föreställningar om den Andre eller om forskaren som expert (Janes 2016).

Då ett syfte är att själva processen ska göras tillgänglig för flera röster är det kanske inte konstigt att det inom aktions- och aktivistforskning experimenteras med tillvägagångssätt. Ett exempel är hur konstnärliga uttryckssätt används för att främja deltagande av grupper som kan antas ha mindre vana att skriftligt artikulera känslor, kunskaper, erfarenheter och analyser av dessa. Det kan gälla situationer där forskaren och deltagarna inte har ett gemensamt språk (Kaukko 2016), som ett sätt att skapa utrymme för forskningsdeltagare och forskare att reflektera tillsammans, exempelvis i relation till migrationsrelaterade erfarenheter (Kaptani et al. 2021; Kaptani & Yuval-Davis 2008), eller att utgå från epistemologiska argument om konstnärliga uttryck som ett sätt att vara i och erfara världen (Mashreghi 2021: 56), samt som del i arbetet att nå ut med kunskap och krav på förändring till en bredare allmänhet (se Mashreghi 2021; Söderman 2019).

Inom aktions- och aktivistforskning betonas att medforskarnas deltagande i analysprocessen är av stor vikt. Detta för att förankra den analys som presenteras, för att ge inflytande i och kunskap om processen till deltagarna, och utifrån epistemologiska argument om att en analys blir mer giltig då de som är direkt berörda deltar. Samtidigt lyfter aktions- och aktivisminriktade forskare fram att deltagande i

en forskningsprocess är mycket komplext, och att frågor bör ställas om vem som deltar och på vilket sätt. Är deltagande alltid att betrakta som något ”gott” (t.ex. Yoshihama & Summerson Carr 2002)? Det kan också vara så att de som deltar i ett aktionsinriktat projekt är mindre intresserade av att analysera materialet, även om de gärna deltar i andra delar av processen (Kaukko 2016). Deltagare måste avsätta tid för analysen samtidigt som de kanske inte kan använda resultatet som merit på samma sätt som forskaren. Ibland kan även en gemensam analys- och skrivprocess vara svår att framställa på ett sådant sätt att det passerar akademiska tidskrifters krav och mallar för hur artiklar bör se ut (Gustafson et al. 2019).

Liksom i forskning generellt finns det olika metoder för hur en analys i ett deltagande aktions- och aktivistprojekt kan gå till (se lisahunter et al. 2013 för fallbeskrivningar). Sepandarmaz Mashreghi (2021) beskriver analysarbetet som en integrerad del av hela forskningsprocessen, men skriver också konkret om hur hon och hennes medforskare gemensamt diskuterade fram koder och teman under workshops. Diana L. Gustafson, Janice E. Parsons och Brenda L. Gillingham (2019) tar utgångspunkt i gemensamt skrivande av en artikel där de genom att växla mellan jag- och vi-form tydliggör olika positioner och erfarenheter, vilket gör att de kan skriva fram en text där olika röster kan bli synliga. Richa Nagar (2014) analyserar ett antal misslyckanden, svårigheter och kamper med att under lång tid skriva och arbeta tillsammans som aktivister och akademiker; just dessa diskussioner bidrar till att skapa djupgående och nyanserade analyser av solidariskt arbete över gränser.

Oavsett dessa dilemman och svårigheter finns en strävan inom fältet att analysera tillsammans med forskningsdeltagare, vilket förslagsvis kan innebära gemensamma workshops, samtal och diskussioner om fokus för en analys eller metodologiska överväganden, vilka lett forskaren in på nya tankebanor (se Djampour 2018; Mashreghi 2021).

Makt, möjligheter och spänningar mellan forskning och aktivism

Som sagt anges ofta den kritiske pedagogen Paulo Freire som en viktig inspiration för en emancipatorisk aktionsforskning. Freire (1976) betonar väckandet av medvetenhet hos förtryckta och marginaliserade grupper som en grundbult i hur radikala förändringsprocesser går till. Forskare inom fältet analyserar även begränsningar i metoden. Det görs exempelvis genom att synliggöra svårigheter i att överbrygga maktrelationer inom rörelser som arbetar med social mobilisering (Söderman 2019), reflexiva analyser av samarbeten mellan forskare och deltagare (Djampour 2018) och kritiska diskussioner om aktionsforskningens förmåga att kunna bidra till bestående förändring (Iisahunter et al. 2013; Mashreghi 2021).

Inom litteraturen om deltagande aktionsforskning går det att skönja två skilda förståelser av makt. Den ena uppfattar den deltagande aktionsforskningen i sig som en garant för jämlikhet, själva metoden antas placera görandet av forskningsprocessen utanför maktrelationer. Enligt den andra förståelsen finns makt överallt, i alla sammanhang, och deltagande aktionsforskning kan förvisso erbjuda metoder för att utjämna och dela makten (Janes 2016), men det finns ingen garanti för att ett projekt uppnår dessa ideal. Aktions- och aktivistforskning ”may be neither emancipatory or egalitarian but complicated and colonial” (Janes 2016: 75); Janes identifierar tre sätt som ojämlikhet och makt riskeras att reproduceras även i deltagande aktions- och aktivistforskning.

Det första är hur olikhet (*difference*) behandlas. Janes (2016: 77) kritiserar hur olikhet å ena sidan naturaliseras genom att en medforskande utan analytisk diskussion görs till den Andre, den med partikularitet och specifik lokal kunskap i motsats till en universellt positionerad och kunskapande forskare. Å andra sidan assimileras olikhet då medforskare ges tillgång till attribut och kunskaper från forskar-/majoritetssamhället vilka okritiskt framhålls som eftersträvnsvärda. Janes menar att framhållandet av individers eller grupper

behov av *empowerment* medför en nedvärdering av de kunskaper som redan finns hos en individ eller grupp.

Det andra sättet är hur tanken om att ”ge röst” ofta inte problematiseras eller analyseras, samt att röster från medforskare ses som mer autentiska. Exempelvis riskerar maktrelationer inom en marginaliserad grupp, som deltar som medforskare, att negligeras, eller att maktrelationer mellan de som använder sin röst och de som lyssnar inte uppmärksammas eller blir föremål för kritisk reflektion. Detta kan bland annat medföra att människor reduceras till experter på de förtryck de utsätts för, vilket riskerar att iscensätta individuella berättelser om lidande utan social, politisk eller historisk kontext (Janes 2016: 78).

Det tredje sättet är hur akademien placeras och definieras som något avskilt från samhället i övrigt. Vad själva begreppet deltagande innebär hamnar också ofta i skymundan, menar Janes; deltagande av medforskare för deltagandets egen skull förhindrar ofta gemensamma diskussioner där man tillsammans kommer fram till vem som ska delta samt när, och hur ett deltagande kan se ut (se även Yoshihama & Summerson Carr 2002).

Flera av dessa risker för att reproducera maktrelationer återfinns även utanför aktions- och aktivistforskningsfältet, men vad ett aktions- och aktivistinriktat projekt tillför är möjligheter att adressera dessa risker och dilemman i dialoger mellan forskare och deltagare/medforskare. Att spänningar och maktrelationer lyfts fram inom aktions- och aktivistforskning, dessutom med ambitionen att bidra till förändring av dessa ojämlika förhållanden, bör ses som en av fältets styrkor, och som inspiration även för andra metodologiska ingångar.

Att befinna sig i gränslandet mellan forskning och aktivism och försöka korsa och utmana såväl akademins som aktivismens gränser innebär många svårigheter, sårbarheter och olösliga dilemman (Nagar 2014). Med ambitionen att trots inneboende rörlighet och komplexitet fortsätta sträva efter solidariska allianser för förändring, framhåller Nagar (2014: 163) vikten av att ”acknowledge the importance of knowledges that rely on experience, memory work, and truth claims”, utgångspunkter nära tankegångar vanligen placerade

inom ståndpunktsfeminismen (Harding 2004; Collins 1986). Det är vidare centralt för både forskare och aktivister att kritiskt undersöka sina antaganden, sina positioner och hur andra betraktar en. Nagar pekar exempelvis på att forskning utifrån relationer baserade på långsiktighet och tillit kan lägga en viktig grund för att förverkliga eller sätta ord på gemensamma politiska agendor och visioner. Nagar (2014: kap. 6) understryker också behovet av en öppenhet inför kritik från alla dem som deltar, vilket i sin tur förutsätter ett gemensamt erkännande av varandras sårbarheter.

Ett sätt att som forskare sätta sig i en sårbar position är att inkludera sig själv (och sina tillkortakommanden) i analysen. Detta är centralt i forskningsprocesser som inkluderar samarbete med och deltagande i rörelser och grupper som kämpar för social rättvisa, då ens roller som forskare och aktivist ofta är parallella. I min avhandling analyserade jag processerna för att skapa *No Border Musical* och hur dessa villkorades av och samtidigt utmanade gränser, medborgarskap och svenskt flyktingmottagande. Jag deltog som sagt i dessa processer själv, vilket innebar att jag när det var relevant inkluderade mig själv i analysen. Nedanstående citat kan illustrera något av det som var svårt att sätta ord på och analysera, även om det var högst närvarande i arbetet med att skapa musikalen: talet om vuxna och ungdomar.

Roligaste skämtet var också häromdagen när Alireza ringde mig och sa ”hej aziz, hur mår du? Bra, svarar jag, och du aziz, hur mår du? Bra, svarar Alireza och säger, jag skulle bara säga att det är samling kl 11 imorgon, så att du inte glömmer. Jaaa, säger jag tveksamt, jag vet. Alireza är tyst och skrattar sedan, jag skojar aziz och säger varför han egentligen ringt, att han ville att jag skulle skicka länken med radioinslaget där han varit med. Sååå roligt skämt men säger också en del om våra relationer, att det är vi ”vuxna” som håller koll på tider mm och påminner ungdomarna (Söderman 2019: Fältanteckningar 2013-01-20).

Även om jag ganska tidigt märkte att kategorierna icke-medborgare/medborgare, brun/svart/vit sammanföll med hur jargongen ung/vuxen användes i musikalen, tog det lång tid innan jag kunde sätta

ord på och fundera över vad talet om ung/vuxen hade betytt för processen att skapa musikalerna. Detta har att göra med att jag var en del av processen och även delaktig i denna jargong. Min medverkan i dessa processer gjorde dem svåra att skriva om, liksom att konkretisera vad de egentligen var uttryck för. Samtidigt bidrog dessa svårigheter till en komplex och djupgående analys. Att jag var en del av de ambivalenta och svåra processer som jag sedan analyserade berikade analysen.

Reflektion

Jag hoppas att detta kapitel genom sitt fokus på de dilemman som råder inom kritisk aktions- och aktivistforskning inte avskräcker någon från att ta utgångspunkt i denna feministiska metodologi. De dilemman jag uppmärksammat är inte begränsade till aktions- och aktivistforskning, även om de i någon mån kan sägas ställas på sin spets inom de metoder som återfinns inom detta fält. Att motsättningar blir centrala är i själva verket något som berikar de analyser som görs: forskare och aktivister behöver finna språk för att begrippliggöra röriga skeenden, formulera mångfasetterade politiska krav, inte minst för att undvika reducera komplexiteten i människors liv och erfarenheter. Sist men inte minst är det en viktig uppgift för en engagerad och samhällstillvänd akademi att försöka bidra till förändring av sociala orättvisor i och genom forskningen.

Referenser

- Anzaldúa, G. (2012). *Borderlands: The New mestiza = la frontera*. 4 uppl. San Francisco: Aunt Lute Books.
- Bertilsdotter Rosqvist, H., Elmersjö, M. & Kings, L. (red.) (2021). *Aktionsforskning: Möjligheter, utmaningar och variationer*. 1 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Collins, P. H. (1996). What's in a name? Womanism, Black feminism, and beyond. *The Black Scholar*, 26(1): 9–17.
- Costa Vargas, J.H. (2008). Activist Scholarship: Limits and Possibilities in Times of Black Genocide. I Hale, R.C. (red.), *Engaging Contradictions: Theory, Politics, and Methods of Activist Scholarship*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.

- De Genova, N. (2005). *Working the Boundaries: Race, Space, and "Illegality" in Mexican Chicago*. Durham, NC: Duke University Press.
- Djampour, P. (2018). *Borders Crossing Bodies: The Stories of Eight Youth with Experience of Migrating*. Malmö: Malmö universitet.
- Djampour, P. (2021). Att forska mindre våldsamt. I Bertilsdotter Rosqvist, H., Elmarsjö, M. & Kings, L. (red.), *Aktionsforskning: Möjligheter, utmaningar och variationer*. 1 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Enderle (Mohammadi), S. & Mashreghi, S. (2022). Methodological Challenges and Opportunities in Working Within a Participatory Paradigm in the Context of Sport, Forced Migration and Settlement: An Insider Perspective. *Sports in Society*, 25(3): 469–484.
- Freire, P. (1976). *Pedagogik för förtryckta*. Stockholm: Gummesson.
- Gruber, S. & Lundberg, A. (2020). Aktivistisk forskning. I Gruber, S. & Dahlstedt, M. (red.), *Metoder för forskning i socialt arbete*. Malmö: Gleerups.
- Gustafson, D.L., Parsons, J.E. & Gillingham, B. (2019). Writing to Transgress: Knowledge Production in Feminist Participatory Action Research. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 20(2): Art. 17.
- Hale, C.R. (red.) (2008). *Engaging Contradictions: Theory, Politics, and Methods of Activist Scholarship*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3): 575–599.
- Harding, S. (2004). Rethinking Standpoint Epistemology: What is "Strong Objectivity"? I Harding, S. (red.), *The Feminist Standpoint Theory Reader*. London: Routledge.
- Hondagneu-Sotelo, P. (1993). Why Advocacy Research? Reflections on Research and Activism with Immigrant Women. *The American Sociologist*, 24(1): 56–68.
- hooks, b. (1994). *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York: Routledge.
- hooks, b. (2004). Choosing the Margin as a Space for Radical Openness. I Harding, S. (red.), *The Feminist Standpoint Theory Reader*. London: Routledge.
- Huisman, K. (2008). "Does this mean you're not going to come visit me anymore?" An Inquiry into an Ethics of Reciprocity and Positionality in Feminist Ethnographic Research. *Sociological Inquiry*, 78(3): 372–396.
- Janes, J.E. (2016). Democratic Encounters? Epistemic Privilege, Power, and Community-based Participatory Action Research. *Action Research*, 14(1): 72–87.
- Kaptani, E., Erel, U., O'Neill, M. & Reynolds, T. (2021). Methodological Innovation in Research: Participatory Theater with Migrant Families on Conflicts and Transformations over the Politics of Belonging. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, 19(1): 68–81.
- Kaptani, E. & Yuval-Davis, N. (2008). Participatory Theatre as Research Methodology: Identity, Performance and Social Action Among Refugees. *Sociological Research Online*, 13(5): 1–12.
- Kaukko, M. (2016). The P, A and R of Participatory Action Research with Unaccompanied Girls. *Educational Action Research*, 24(2): 177–193.
- Lewin, K. (1946). Action Research and the Minority Problems. *Journal of Social Issues*, 2(4): 34–46.
- lisahunter, Emerald, E. & Martin, G. (2013). *Participatory Activist Research in the*

- Globalised World: Social Change Through the Cultural Professions*. New York & London: Springer.
- Lundberg, A. (2010). Kritisk-utopisk aktionsforskning. I Wigerfeldt, A.S. & Peterson, T. (red.), *IMER: Möjligheter och gränser: Festskrift till Björn Fryklund*. Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM), Malmö universitet.
- Mashreghi, S. (2021). *Decolonial Re-existence and Sports. Stories of Afghan Youth in Sweden*. Diss. Malmö: Malmö universitet.
- Maxey, I. (1999). Beyond Boundaries? Activism, Academia, Reflexivity and Research. *Royal Geographical Society*, 31(3): 199–208.
- Mignolo, W.D. (2009). Epistemic Disobedience, Independent Thought and Decolonial Freedom. *Theory, Culture and Society*, 26(7–8): 159–181.
- Mohanty, C.T. (1988). Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review*, 30: 61–88.
- Mulinari, D. & Sandell, K. (1999). Exploring the Notion of Experience in Feminist Thought. *Acta Sociologica*, 42(4): 287–297.
- Nagar, R. (2014). *Muddying Waters: Coauthoring Feminisms Across Scholarship and Activism*. Urbana, Chicago & Springfield: University of Illinois Press.
- Naples, N. (2003). *Feminism and Method: Ethnography, Discourse Analysis and Activist Research*. London: Routledge.
- Polanska, D.P. (2021). Att bygga kunskap tillsammans med hyresgäster. I Bertilsdotter Rosqvist, H., Elmersjö, M. & Kings, L. (red.), *Aktionsforskning: Möjligheter, utmaningar och variationer*. 1 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Sager, M. (2011). *Everyday clandestinity: experiences on the margins of citizenship and migration policies*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Scott, J.W. (1991). The Evidence of Experience. *Critical Inquiry*, 17(4): 773–797.
- Singh, A.A., Richmond, K. & Burnes, T.R. (2013). Feminist Participatory Action Research with Transgender Communities: Fostering the Practice of Ethical and Empowering Research Designs. *International Journal of Transgenderism*, 14(3): 93–104.
- Speed, S. (2008). Forged in Dialogue: Toward a Critically Engaged Activist Research. I Hale, R.C. (red.), *Engaging Contradictions: Theory, Politics, and Methods of Activist Scholarship*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Söderman, E. (2019). *Resistance through Acting: Ambivalent Practices of the No Border Musical*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- The Critical Methodologies Collective (2022). *The Politics and Ethics of Representation in Qualitative Research, Addressing Moments of Discomfort*. London & New York: Routledge.
- Tuck, E. & Guishard, M. (2013). Uncollapsing Ethics: Racialized Sciencism, Settler Coloniality, and an Ethical Framework of Decolonial Participatory Action Research. I Kress, T. M., Malott, C. & Porfilio, B. (red.), *Challenging Status Quo Retrenchment: New Directions in Critical Qualitative Research*. Charlotte NC: Information Age Publishing Inc.
- Visweswaran, K. (2011). Conclusion: Fragile Facts on Scholarship and Activism. *Cultural Dynamics*, 23(1): 73–79.
- Yoshihama, M. & Summerson Carr, E. (2002). Community Participation Reconsidered. *Journal of Community Practice*, 10(4): 85–103.